

HAÇLILARIN DİMYAT MUHASARALARI VE EYYÛBİLERİN MÛCADELELERİ

Mustafa KILIÇ*

ÖZET

İslam Tarihinde doğu ile batı arasındaki ilişkilerde Mısır, her zaman önemli bir yer tutmuştur. Coğrafi konumu nedeniyle Orta Doğu'nun kilidi mesabesindeki Mısır, Haçlı Seferlerinin XII. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren önemli bir çıkarma noktası haline geldi. Akdeniz'in doğu sahilindeki topraklarının kuzeyden tehdit altına düşmesi ile Haçlılar, farklı bir yol izleyerek Müslümanlar karşısında tekrar güçlü bir konuma gelmeyi topraklarını güven altına almayı düşündüler. Bunun için Mısır'a bir saldırı ile ülkeye hâkim olarak, kuzeyden Nureddin Mahmud'un tehditi altında bulunan Filistin bölgesindeki topraklarını korumayı planladılar. Diğer taraftan Mısır'ın Eyyubilerin eline geçmesinden sonra bölgedeki hâkimiyetlerinin tehdit altında olduğunu görerek donanma gücüyle Mısır ve Suriye üzerinde önemli başarılar kazanacaklarını düşünerek Dimyat muhasaralarına başladılar. 1169, 1218 ve 1248 yıllarında yapılan Mısır'ın Dimyat şehrine yapılan muhasaralar Eyyubilerin ortaya koyduğu mücadeleler sonucunda bertaraf edilebilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Haçlılar, Eyyubiler, Mısır, Dimyat

ABSTRACT

THE SIEGES OF DİMYAT BY CRUSADERS AND THE DEFENSES BY AYYUBİDS

In İslamic History, Egypt always took an important place in the relations between East and West. Because of its geographical location, Egypt, is a key to The Middle East, turned into a military landing for the Crusaders for their military operations following the second half of 12th century. As result of menacing of territories at the eastern cost of the Mediterranean, the Crusaders decided to regain their once powerful position against the Muslims and to secure their lands by performing a different method. Therefore by attacking to Egypt, they planned to control the country and to protect their lands in Palestine threatened from north by Nureddin Mahmud. On the other hand after Ayyubids occupied Egypt, they started Dimyat sieges by noting their sovereignty in the territory under threat and by expecting to gain important victories in Syria and Egypt. The sieges of Dimyat, which is the city of Egypt, in the years of 1169, 1218 and 1248 were eliminated as result of the fights realised by Ayyubids.

Key Words: Crusaders, Ayyubids, Egypt, Dimyat

---

* Yrd. Doç. Dr., Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi Anabilim Dalı, e-mail: kilicm@hotmail.com

Giriş

Doğu ile Batı arasındaki ilişkiler açısından Mısır, en önemli İslam coğrafyasından biridir. Urfa, Antakya, Trablus gibi Orta Doğu'nun diğer önemli merkezlerinin ve İslam coğrafyasının kalbi sayılan Kudüs'ün Haçlıların eline düşmesi devamlı surette iki dünyanın mücadele içine girmesi demektir. Bu mücadelede Selçuklular ve onların devamı olarak Zengiler ve Eyyübilerin önemli ağırlıkları ve başarıları vardır. Saydığımız bu üçlü halka Haçlılarla şanlı bir mücadele ortaya koymuş, onların sahil şeridinde hap-solarak içlere sızmasını önlemiştir. Kuzey Şam'da İmadeddin Zengî ile başlayan başarılı çalışmalar onun oğlu Nureddin Mahmud ve Salahaddin devrinde devam etmiştir. İşte Haçlıların saldırılarından etkilenmeyerek her geçen gün büyüyen kuzeydeki Nureddin tehlikesine şimdi güneyden Mısır'ın yönetimini ele geçiren Salahaddin tehlikesi eklenmiş ve Haçlılar iki taraftan kuşatılmış hale düşmüşlerdi. Geçen zaman içinde yaptıkları mücadelelerden bir sonuç alamayan Haçlılar taarruzun yönünü Mısır'a kaydırdılar. Nureddin ve Salahaddin idaresinde güçlü bir Mısır Haçlılar için tehlike demektir. Bu yüzden Mısır'da güçlü bir idareye izin vermemek için buraya yönelen Haçlılar ülkeyi ele geçirerek Şam'daki topraklarını güven altına almayı ve daha da ileri giderek Orta Doğu'nun içlerine sokulmayı hedefliyorlardı. Burada Mısır'ın dünya ticaret yollarının önemli kavşak noktasında olması ve özellikle Orta Doğu'da kalıcı bir ilerlemenin sağlanması açısından stratejik önemde olması etkili olmuştur. Neticede Haçlılar için Orta Doğu'nun kilidi olarak Mısır'a, Mısır'ın kilidi olarak da Dimyat'a¹ saldırı kaçınılmaz hale geldi.

Mısır seferleri sonucunda Fatımi Halifeliğinde yönetimi ele geçiren Şirkuh'un ani vefatından sonra vezirlik makamına Salahaddin geçti. Ancak bu değişiklik başta sudanlı zenciler ve Ermeni okçu birliği olmak üzere saray halkı tarafından benimsenmedi ve muhalefet cephesi oluştu. Ülkede 50000 civarında Sudanlı zenci ve ermeni askeri bulunuyordu. Salahaddin liderliğindeki Eyyübileri Mısır'dan uzaklaştırmak isteyen muhalefet cephesi Mutemenu'l-Hilafe el-Cevher etrafında birleşerek bir isyan hareketinde bulunmayı planladılar. Yönetim değişikliği sebe-

¹ - Dimyat, Nil Nehri'nin Akdeniz'e döküldüğü yere yakın, nehrin doğu yakasında bulunan bir şehirdir. (Yakut, *Mu'cemu'l-Buldân*, II, 537).

biyle Fatımi Halifeliğindeki konumları zarar gören bu insanlar isyan hareketinin tek başına ülke içinden yapılması ile amacına ulaşamayacağını bildikleri için dışardan destek bulmak amacıyla Haçlılarla görüşmeye başladılar. Haçlılarla eş zamanlı bir plan dâhilinde harekete geçmeyi düşünen isyancılar Salahaddin'in iki tarafla başa çıkamayacağını düşündüler. Haçlılar Mısır'a saldırıya geçtikleri anda onlara karşı koymaya çıkan Salahaddin'e karşı ülke içinde isyan başlatmayı, merkezde bıraktığı ordusunu bertaraf ettikten sonra arkadan ona saldırmayı planlıyorlardı. Ancak plan umulduğu gibi gitmedi. Mısır'da hâkimiyet kurmanın zorluğunu bilen Salahaddin adamlarıyla birlikte teyakkuz halinde genel gidişatı dikkatle takip ediyordu. Elinde ayakkabısı ile şüphe çeken bir kıptiyi sorguya alan Salahaddin isyancılarla Haçlıların haberleşmelerinden, yaptıkları plandan haberdar oldu.²

Mısır'da oluşan bu muhalefete ve isyan hareketine Kudüs Kralı I. Amaury ile destek veren Haçlıların amacı ise Şam'dan sonra Mısır'a da hâkim olan Nureddin Mahmud'un tehlikeli yükselişine engel olabilmektir. Şam hâkimiyeti ile kuzey doğudan Kudüs Krallığını kuşatan Nureddin şimdi Salahaddin eliyle Mısır'a hâkim olarak onları güney batıdan da kuşatmış oldu. Diğer yandan Salahaddin'in Mısır'ın kuzey boğazlarına sahip olması ile doğu Akdeniz'de Haçlıların hâkimiyeti tehlike altına girmiş oldu. Mısır'ın orta doğu için stratejik önemi düşünülürse gelecekteki tehlike altına giren Haçlıların bu ülkede güçlü bir İslam hâkimiyetine izin vermemek için her fırsatı değerlendirecekleri anlaşılabilir.

Tehlikenin büyüklüğünü ve Salahaddin'in askeri kabiliyetini göz önüne alan I.Amaury Batı dünyasından yardım istedi. 564/1169 yılı başlarında patrik Amaury ve Kayseriye başpiskoposu başkanlığında bir elçi heyetini Alman imparatoru Friedrich, Fransa Kralı VII. Louis, İngiltere Kralı II. Henry, Sicilya Kralı II.Villiam ve Flanders, Blois ve Troyes kontlarına göndererek doğudaki Haçlı topraklarının düşmesini önlemek için acilen bir

² - Cemaleddin Muhammed b. Salim İbn Vâsıl, *Müferricu'l-Kurûb fi Menâkıbi Benî Eyyûb*, thk. Hasaneyn Muhammed b. Rebi', I, 174-175; İzzeddin İbnü'l-Esir, *el-Kâmil fi't-Târîh*, nşr., C. J. Tornberg, Beyrut, 1979, XI, 345-346; Ramazan Şeşen, *Salâhaddin Eyyûbi ve Devri*, İstanbul. 2000, s., 42-46; Hasan Ali Hasan, "el-Adid li-Dinillah", *Mecelletu Kulliyeti'l-Ulûmi'l-İctimâiyye*, Riyad, 1978, II, 349.

Haçlı seferi düzenlemelerini istedi. Ancak o sırada Batı Avrupa'daki siyasi durum, özellikle Papalık ile Krallık arasındaki anlaşmazlık nedeniyle, I.Amaury'nin talebi üzerine bir araya gelmeye müsait değildi. Haçlı kralı bu sebepten dolayı Bizans İmparatoru Manuel (538-576/1143-1180)'den yardım istemek zorunda kaldı. Bizans İmparatoru Mısır'a sefer yapılması konusunda Haçlılardan daha fazla istekliydi. Çünkü Mısır ve Şam'ın Nureddin'in bayrağı altında birleştirilmesi, doğudaki kuvvetler dengesi için tehlikeli bir duruma sebep olacaktı. Dolayısıyla aşırı derecede güçlenen Nureddin tehlikesi karşısında imparator, düzenlenecek Haçlı seferi için Amaury'e Bizans donanması ile destekte bulunma teklifinde bulundu. Mısır'ı tekrar ele geçirme konusunda başka ümidi kalmayan Kral Amaury, İmparatorun bu teklifini kabul etti.³

Nureddin o sırada kuzeydeki meselelere dalmıştı. Diyarbakır emiri Karaarslan Artukî'nin 562/1166 yılında ölmesi ile mirasının paylaşımında anlaşmazlık çıktı ve Nureddin kardeşi Musul emiri Kutbeddin Mevdud ile şiddetli bir çatışmaya girmek zorunda kaldı. Menbic emiri Gazi b. Hassan'ın isyanı devam etti ve iki ay boyunca yatıştırılamadı. Kutbeddin Mevdud'un ölümüne kadar Musul idaresinde sorunlar devam etti.

Bizans imparatoru güçlü silahlarla ve üç aylık erzakla dolu büyük bir donanma hazırladı ve 10 Temmuz 1169 tarihinde Çanakkale'den Andronikos Kontostephanos komutasında Kıbrıs'a doğru hareket etti. Kıbrıs'a geldiklerinde I.Amaury'e Kıbrıs'da toplandıklarını bildirmek ve ordu için harcanacak parayı ulaştırmak üzere Theodoros Mavrozumes'in komutasında altmış gemiyi önden Akka'ya gönderdi. Ancak Amaury sefer için hazır durumda değildi. Çünkü 563/1168 yılındaki Mısır'a yapılan saldırı Amaury'nin düzenini bozmuştu. Ülkesinden uzakta Mısır'da bulunduğu sırada yokluğundan kaynaklanan devlet içindeki sorunları halletmek için zamana ihtiyacı vardı. Diğer taraftan Hospitalier şövalyeleri son saldırıda uğradıkları hezimetten dolayı bu saldırıya katılma konusunda onu tahrik ederken, Templier şövalyeleri ve Baronlar ise saldırıya katılmaktan uzak durma ko-

³ - İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, XI, 351; Şihâbuddin Abdurrahman Ebu Şâme el-Makdisî, *Kitâbu'r-Ravzateyn fî Ahbâri'd-Devleteyn*, thk., İbrahim Zeybek, Beyrut, 1997, II, 139-140; İbn Vâsıl, *Müferric*, I, 179-181; Muhammed Süheyl Takkuş, *Târîhu'l-Eyyûbiyyîn*, Beyrut, 1999, s., 22-23.

nusunda hala ısrarcı idiler. Donanmanın büyüklüğü ve askeri üstünlüğü sebebiyle Bizans'ın tek başına Mısır'a hâkim olabileceğinden korktukları için saldırıya katılma konusunda bazen tereddüt de yaşıyorlardı. Ancak Amaury, Bizanslıların Mısır'ı ele geçirmesi halinde, Haçlı topraklarının, o sırada Şam ve Mısır'da hâkimiyetini elinde bulunduran İslam gücü kadar tehdit altında olmayacağını biliyordu. Şam'ın Müslüman idarecilerinin Mısır'ı ele geçirmelerine engel olmak için saldırıya katılma kararı verdi ve Muharrem 565/Eylül 1169 tarihinde donanmayı Akka'ya çağırdı.⁴

Salahaddin bu durum karşısında bazı tedbirler aldı. Geçmiş seferlerdeki gibi yine aynı yolun izleneceğini düşünerek Kahire ve İskenderiye'yi güçlendirdi. Saldırının ilk hedefi olacağını düşünerek Bilbis'e asker yığdı. Kendisi aleyhine oluşturulan komploları bertaraf etmek için Kahire'den ayrıldı. Komplonun önderlerinden Mutemenu'l-Hilâfe Cevher'in idamını emretti. Liderlerinin öldürülmesi üzerine zenci (Sudanlılar) ve ermeni askerler isyan ettiler. Ebu'l-Heyca es-Semin ve Turanşah kumandasındaki Salahaddin'in kuvvetleri ile isyancılar arasında, vezirlik sarayı ile Halifelik sarayı arasında iki gün müddetle şiddetli çarpışmalar oldu. Başlangıçta Sudanlıların başarılı olacağını ve kendisini Salahaddin'in eline düşmekten koruyacaklarını zanneden Halife Adıd sarayda kim varsa ok ve taşları Salahaddin'in adamları üzerine yağdırmalarını emretti. Ancak Turanşah onu, sarayı ateşe vermekle tehdit edince yapacağı bir şey kalmadı ve tavır değiştirdi. Saraydan çıkarak Turanşah'a destek verdi. Halifenin desteğinden mahrum kalan Sudanlılar ve Ermeniler hezimete uğradılar. Sudanlıların yerine Salahaddin kendi adamlarını yerleştirdi başlarına da yakın adamı Bahaeddin Karakuş'u tayin etti. Böylece Salahaddin, hareketinin yayılması önündeki iç isyanı ve muhalif cepheyi ortadan kaldırarak yüzünü Mısır'a yönelen Haçlı-Bizans saldırısına çevirme imkânını buldu.⁵

⁴ - Şeşen, *Salahaddin*, s., 46; Niketas Khoniates, *Historia*, çev., Fikret Işıltan, Ankara, 1995, s., 111; Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, çev., Fikret Işıltan, Ankara, 1992, II, 321-322; Takkuş, 24.

⁵ - İbn Vâsıl, I, 175-178; İbnü'l-Esir, *el-Kamil*, XI, 351; *Ravzateyn*, II, 130-133, 142; Şeşen, *Salahaddin*, s., 45; Runciman, II, 322; R. S. Humphreys, *From Saladin to the Mongols*, Newyork, 1977, s., 43; Takkuş, s., 25; Hasan Ali, *el-Adıd*, 349-350.

Salahaddin Devrinde Dimyat Muharasası (565/1169)

16 Ekim 1169 tarihinde Haçlılar, Amaury kumandasında Askalan'dan Mısır'a doğru harekete geçtiler. Haçlı ve Bizans birlikleri 1 Safer 565/ 25 Ekim 1169 tarihinde Dimyat'a vardılar. Salahaddin'in 1000 parçadan ibaret olduğunu söylediği donanma Haçlı ve Bizans kaynaklarına göre 200 gemiden oluşmaktadır. Kara kuvvetleri şehir ile deniz arasındaki mevkie yerleştirildiler. Ancak Dimyat şehrinden burçlara kadar gerilen zincirler sebebiyle Bizans donanması Nil nehrine giremedi. Üstelik geniş bataklık sebebiyle Dimyat'a ulaşmak ve Kahire'den gelen erzak yardımına engel olmak mümkün olmuyordu. ⁶

Salahaddin Haçlıların Dimyat'a ulaştıklarını öğrenince, yeğeni Takıyyuddin Ömer ve dayısı Şihabuddin el-Harîmî vasıtasıyla şehre asker, erzak ve silah yardımı gönderdi. Kuzey yolunu tercih ederek nehrin Dimyat kolu üzerinden şehre yardım için çok sayıda gemi gönderdi ve Nureddin Mahmud'a haber vererek yardım istedi. Nureddin askeri birlikleri gönderirken Dimyat kuşatmasını hafifletmek için Haçlıların Şam'daki topraklarına karşı saldırı akınlarına başladı. ⁷

Birleşik Hıristiyan gücü bu hazırlıklarına rağmen saldırıya geçmeyi üç gün geciktirdi. Saldırıyı geciktirmenin sebebi Dimyat'ın bu esnada asker, erzak ve harp aletleri ile doldurulması idi. Aynı sırada Bizans ordusunda ise erzak azalmaya başladı. Çünkü Bizans ordusu temmuz ortasında denize açıldıklarında, kendilerine üç ay yetecek kadar erzak almışlardı. Renauld de Şatillaon'un baskınları ile meydana gelen tahribattan sonra Kıbrıs adasından gerekli destek sağlanamıyordu. Aynı şekilde Akka limanından da gereken erzak desteği gelmiyordu. Bundan dolayı ordunun erzakı bitme noktasına gelmişti. Bütün bunların neticesinde Komutan Kontostephanos hızlı yürümeyi teşvik ediyor ancak Amaury şehrin yoğun tahkimatından erzak ve asker desteğinden dolayı korkuyordu. Amaury bu sebepten hücum kararı

⁶ el-Feth b. Ali el-Bundâri, *Sena'l-Barkı's-Şâmî*, thk., Fethiye en-Nebrâvi, Kahire, 1979, s., 45; İbn Vâsıl, *Müferric*, II, 488-489; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, IX, 351; Niketas, *Hisoria*, s., 111; Runciman, II, 322-323; Şeşen, *Salahaddin*, s., 46; Takkuş, s., 26.

⁷ İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, XI, 351-352; Bundâri, *Sena'l-Bark*, 45; *Ravzateyn*, 140-142; İbn Vâsıl, *Müferric*, I, 181; İbn Tağriberdî, *Nücûm*, VI, 6-7; Şeşen, *Salahaddin*, s., 46; Takkuş, s., 26.

almayı geciktirdi. Kontostephanos'un surlara yaptığı şiddetli saldırılar yukardan atılan taşlar ve naft sebebiyle sonuç vermedi. ⁸

Müttefikler arasında Dimyat'ı kolaylıkla istila edeceklerine olan inanç zayıfladı. İşgali gerçekleştirebilmeleri için çok büyük gayret sarf etmeleri gerekiyordu. Bu amaçla şehrin içinde ne olup bittiğini yukardan görebilmek için yedi katlı büyük ahşap bir burç yapmaya başladılar. Haçlıların bu gayretleri karşısında İslam savunma gücü de boş durmadı. Haçlıların yaptığı burca benzeyen bir burç yaptılar ve askeri kuvvet yerleştirdiler. Diğer taraftan haksız bir şekilde sefer tertip eden Haçlı ve Bizans ordusu arasındaki insanlar savaşı gereksiz görmeye başladılar ve manevi ruh da giderek sönmeye başladı. Bizans donanması Dimyat'a akınlarda bulunmak için şehre giremedi ve karadan yürüyecek Haçlı kuvvetleri için yardım etme konusunda başarısız oldular. Kontostephanos'un surlara saldırma fikrine katılmakla birlikte Amaury uygulamaya geçmeyi erteledi. Haçlı komutanları Kontostephanos'un bu fikri savunmasındaki amacının Dimyat'ın ganimetlerinden İmparatorun faydalanmasını sağlamak olduğu konusunda şüphe duyuyorlardı.⁹

Açlıktan helak olma noktasındaki Bizanslıların, şehrin civarındaki bahçelerden elde ettikleri hurmalardan başka yiyecekleri kalmazken Haçlılar karargâhlarında erzak bolluğu içindeydiler. Ancak haçlılar Bizanslılara karşı cimri davranıyorlar ve savaşın uzun sürmesinden dolayısıyla açlığa maruz kalacaklarından korkuyorlardı. Ordunun durumu giderek kötüleşti. Yoğun bir yağmur ve şiddetli rüzgâr sebebiyle Haçlı karargâhını su bastı. Müslümanlar esen bu rüzgârı fırsat bilerek hafif gemilerle Nil nehrinde Dimyat'ın kuzeyinde toplu halde bulunan Bizans donanması arasına girdi. Amaury'nin zararı önlemek için gayretleri bazı mürettebatı kurtarmaktan başka bir işe yaramadı ve Haçlılar ağır bir darbeye maruz kaldılar. Nil üzerine bırakılan uçları tutuşturulmuş naft kaplarına çarpan gemilerin ateş alması sonucunda Haçlı donanması büyük zarar gördü. Artık müttefik kuvvetler arasında hezimet kendisini göstermeye başladı. Dimyat için ise yeteri kadar müdafaa yapacak insan ve erzak vardı. Şam'dan gönderilen İslam orduları da Mısır'a yaklaşmaya başlamışlardı.

⁸ Runciman, II, 323; Şeşen, *Salahaddin*, s., 47; Takkuş, s., 27.

⁹ Niketas, *Historia*, s., 113-114; Runciman, II, 323; Takkuş, s., 27.

Amaury Şam'da bulunan topraklarına Nureddin'in saldırıya geçtiği bir anda Dimyat önünde beklemeyi uzatmanın faydasız olduğunu anladı.¹⁰

Müttefikler açlık ve ölüme düşmeden geri çekilmenin kaçınılmaz olduğunu anladıkları için Müslümanlarla anlaşma fikrini düşünmeye başladılar. Amaury ve Kontostephanos'un hangisinin Müslümanlarla görüşmeye başladığı ve şartlar üzerinde anlaşmaları konusunda kesin bir bilgi yoktur. Tercih edilen görüş başlangıçta Amaury'nin Müslümanların Bizanslılara yaklaşmasının önünü kesmek ve Nureddin Mahmud'un hücumları neticesinde kötü durumda olan memleketine hızlı bir şekilde dönmek için görüşmelere başladığıdır. Haçlılar Salahaddin'in adamı Çavlı el-Esedi aracılığıyla sulh teklif ettiler. 21 Rebiulevvel 565/ 13 Aralık 1169 tarihinde karşılıklı olarak esirlerin serbest bırakılması şartıyla anlaşma imzalandı. Haçlılar elli gün kaldıkları Dimyat önünden 28 Rebiülevvel 565/21 Aralık 1169 tarihinde hiçbir hedeflerini gerçekleştirilmeden Askalan yolundan memleketlerine döndüler. Müslümanların eline geçmesin diye bütün savaş aletlerini yaktılar. Tarihçi İbnü'l-Esir Haçlıların düştüğü hezimete alay ederek şu darbu meseli verir "devekuşu boynuz umarak yola çıkar kulaklarını kaybederek döner".¹¹

Müslümanların Dimyat önünde sağlam bir direnç göstermeleri Şam ve Mısır'ın dayanışma içerisine girmesi başarıyı beraberinde getirdi. Haçlı saldırılarına maruz kalması muhtemel şehirlere yığınak yapan Salahaddin'in bu tedbiri kuvvetli bir istihbaratı olduğunu göstermektedir. Dimyat önüne gelen Haçlılar şehrin iyice tahkim edildiğini görünce maneviyatları kırıldı. Diğer taraftan Nureddin'in siyasi dehasını da ifade etmek gerekir. Mısır cephesinde Haçlı muhasarasını gevşetmek için Şam'da Haçlı topraklarına yaptığı akınlar amacına ulaşmıştır. Salahaddin'e gönderdiği yardım ise Müslümanlara dayanma gücü verirken düşmanın gözünü korkutmuştur. Muhasarada Müslümanların, rüz-

¹⁰ Niketas, *Historia*, s., 112-114; Runciman, II, 323; Şeşen, *Salahaddin*, s., 47; Takkuş, s., 28;

¹¹ İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, XI, 352; Bundâri, *Sena'l-Bark*, 45; Ebû Şâme, *Ravzateyn*, II, 140; İbn Vâsıl, *Müferric*, I, 182-183; Cemaleddin Ebu'l-Mehâsin Yusuf İbn Tağriberdî, *en-Nücümü'z-Zâhira fî Mülûkı Mısır ve'l-Kâhire*, nşr., Muhammed Hüseyin Şemseddin, Beyrut, 1992, VI, 6-7; İmaduddin Ebu'l-Fidâ İsmail, *Tarih*, nşr., Mahmud Deyyüb, Beyrut, 1997, II, 125; Runciman, II, 324; Şeşen, *Salahaddin*, s., 47; Takkuş, s., 29.

gâr ve yağmur gibi tabii şartların yanında açlığın en keskin olduğu sırada yaptıkları taarruzlar etkili olmuştur. İslam ordusu hafif gemilerle Bizans donanmasını yakmak suretiyle Haçlıları denizden destek imkânından mahrum etmiştir.

Amaury'nin Akka'dan hareketi geciktirerek Ekim ayına sarkıtması, ardından Bizans kuvvetleri gelince de üç gün boyunca saldırıya geçmemesi Müslümanlara şehri asker, erzak ve silah açısından tahkim etme fırsatı verirken üç aylık erzakı bulunan Bizanslıların ölümcül açlığa düşmelerine neden olmuştur. Müslümanlar Bizanslılara saldırdıklarında Haçlılar yardım etmeyince Bizans'ın zayıyatı artmıştır. Kontostephanos kara askeri olmasına rağmen Bizans donanmasının başına getirilmesi büyük bir hata olarak seferin deniz ayağının başarısız olmasına neden olmuştur. Donanma birlikleri Dimyat'a taşımakla sınırlı kaldı. Muhasaranın uzaması sebebiyle Bizans kuvvetleri savaşla değil açlıkla mücadele etmek durumunda kaldılar. Sahil boyunda yanlış seçilen mekân ordunun konaklamasına yetmiyordu. Yaklaşık bir mil uzunluğundaki alana elli bini aşan işgal ordularının yerleştirilmesi askerin hareket kabiliyetini yok etmiş ve kolay hedef olmalarını doğurmuştur. Bunun yanında birbirleriyle anlaşamayan iki komutan sebebiyle bir merkezden savaşın idare edilememesi, her iki tarafın birbiri aleyhine dedikodu yayarak güven duymaması Dimyat muhasara planının uygulanamamasına dolayısıyla hezimet neden olmuştur.¹²

Haçlı-Bizans ittifakının Dimyat'a saldırısındaki hezimet yakın doğu tarihindeki önemli bir noktayı işgal eder. Bu savaştan sonra Bizans bir daha saldırı cesaretini gösteremeyerek Salahaddin ile sulh yolunu takip etti. Hıristiyan müttefikler gayelerine ulaşırsalardı Mısır ve Şam'ın birleşmesini engellemeleri ve Müslümanları bölgeden atmaları mümkün hale gelecekti. Zaferden sonra Salahaddin, Mısır'ı koruyacak dirayette olduğunu gösterdi. Bu aşamada isyancıları da ortadan kaldırarak Mısır'da kendisine muhalefet edecek bir güç bırakmadı. Bundan sonra daha da fazla tazyikle karşılaşan Haçlılar güçlerini kuzeyden gelecek Nuredin, güneyden gelecek Salahaddin tehlikesine karşı ikiye bölmek durumunda kaldılar.

¹² Niketas, *Historia*, s., 112-116; Takkuş, s., 30-31

Salahaddin vezirlik makamına geçince Fatımi devletinin sonu gelmeye başlamıştı. Haçlıların hezimete uğratılmasından sonra Fatımi devletini ortadan kaldırmak için engel kalmadı. Bu durum Salahaddin'e Mısır yönetiminde bağımsız olma fırsatını da verdi. Böylece Fatımi devleti Salahaddin'in güçlü ellerinden kurtulma ümidini kaybetti ve Salahaddin kavgasız tartışmasız bir şekilde Mısır'ın efendisi oldu.

V. Haçlı Seferi ve Dimyat Muharasası

Papa İnnosentus'un teşvikiyle Avusturya Hertzugü VI. Leopold ve Macar Kralı II. Andrea komutasında 1217 yılında yapılan Macar-Alman Haçlı Seferi, Beysan ve Banyas başta olmak üzere Şakif Arnûn, Merc-i Uyûn ve Tur kalesinin yağma ve tahrip edilmesinden başka bir fayda sağlamadı. Eyyübî Sultanı Âdil oğulları Muazzam ve Eşref'in yardımıyla Haçlılarla doğrudan bir savaşa girmeden onların saldırılarını bertaraf etti ve amaçlarına ulaşmalarını engelledi. Macar Haçlıları arazinin elverişsizliği nedeniyle ağır kayıplar verince Kral Andrea, Trablus-Tarsus-Anadolu yoluyla ülkesine döndü. Haçlılara karşı yoğun saldırı siyaseti yerine sulh taraftarı olduğu için genellikle savunma siyaseti izleyen Âdil, V. Haçlı seferi hazırlıklarından haberdar olduğu için ihtiyatlı davranıyordu. Haçlıların çekilmesinden sonra kendi yaptırdığı Tur kalesini yıktırıp asker ve silahları Dimyat kalesine naklettirdi. Böylece Akka Kralı Jean de Brienne asıl hedefi olan Tur kalesinin ele geçirilmesi emeline ulaşamadı.

Filistin cephesindeki bu başarısızlıktan sonra Haçlılar, Nil Nehrinden yararlanarak bölge için stratejik öneme sahip Mısır'ın zapt edilebileceğini düşünmeye başladılar. Mısır'ı ele geçirdikleri takdirde Filistin ve Orta Doğu'yu daha rahat işgal etme imkânları olacaktı. Daha ötesi Mısır'ın işgali, Hicaz ve Yemen bölgelerini, akabinde Hint okyanusu ve Baharat yoluna hâkim olmayı da sağlayacaktı. Bu başarıyı üstün donanma gücü ile kazanabileceklerine inanıyorlardı. Nitekim Salahaddin de Mısır'a hâkim olduktan sonra Şam ve Filistin bölgesini ele geçirmişti. Haçlı donanması sayesinde Akdeniz kıyı şeridinde önemli bir merkezi ele geçirerek Mısır'ın istilası sağlanabilirdi. Bundan dolayı zaten Tur kalesinde isteği gerçekleşmeyen Akka Kralı Jean de Brienne Mısır'a bir sefer yapılmasını düşündü. Macar Kralının dönüşünden sonra Papa İnnosentus ve onun yerine geçen Papa Honorius'un çağrıları üzerine harekete geçen V.Haçlı seferine katılan kuvvetler

27 Muharrem 615/ 26 Nisan 1218 tarihinde Akka'da toplanmaya başladılar. Avrupa'dan gelen çok büyük sayıdaki Haçlı birlikleri Alman, Avusturya, İskandinav, Macar, Kıbrıs ve mahalli kuvvetlerden oluşuyordu. Templier ve Hospitalier Şövalyeleri ile Kıbrıs Kralının da desteğini alan Brienne savaş planını hazırlamak, yol haritasını belirlemek, erzak ve ordunun naklini sağlayacak gemileri temin etmek, kısaca uzun zamandan beri Avrupa'nın planladığı büyük saldırının yapılması için gerekli önlemleri almak için bir harp meclisi topladı.¹³

Saldırının hedefi olan Dimyat, Mısır'ın başlıca üç şehriden biriydi ve ülkenin tamamına yönelik saldırıda çok önemli bir mevkie sahipti. Dimyat, Mısır'ın Nil deltasında ve Nil'in Akdeniz'e döküldüğü ana kolun üzerinde bulunuyordu. Ayrıca Şam bölgesindeki Haçlılara en yakın liman şehri olan Dimyat, destek birliklerinin buraya kolay ulaşımını sağlayacaktı. Kahire'ye varmadan önce şehri istila etmek için delta savaşı yapmak mümkün olabirdi. Deniz yolundan yapılacak saldırı ile kara yolunun tehlikelerine maruz kalmadan kuvvetleriyle beraber ulaşmaları mümkün olacak ve rahat bir şekilde görevlerini yerine getireceklerdi. Ağır-lıklı olarak Kıbrıs'tan erzak takviyesi yapıldı ve asker, erzak ve silah naklini sağlamak için Şam sahilinde üç yüze yaklaşan gemi yapımına karar verildi.

Brienne komutasındaki Haçlılar, Akka'da gemiye bindiler ve 26 Safer 615/ 27 Mayıs 1218 tarihinde Dimyat'a vardılar. Dimyat'ın karşısında Nil'in batı yakasında karargâh kurdular. Dimyat çok iyi bir şekilde korunmuştu. Şehrin Nil nehrine uzaklığı iki mil kadardır ve arka tarafından Tinnîs nehri tarafından korunmaktadır. Akdeniz'den nehre girişi önlemek için Nil'e kalın bir zincir gerilmişti. Ayrıca şehri korumak için Nil'in girişine müstahkem bir kale konumunda burç yaparak nehrin ağzını kapatmışlardı. Böylece Haçlıların Nil nehrine girmesi dolayısıyla Dimyat'a ulaşımı engellenmiş oluyordu. Bu yüzden Haçlıların Nil'in doğu kıyısına geçebilmeleri için burcu istila etmeleri gerekiyordu.¹⁴

¹³ İbn Vâsıl, *Müferric*, III, 258; Ramazan Şeşen, "Eyyûbiler", *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, İstanbul, 1989, VI, 353; Takkuş, s., 293- 294; Runciman, III, 132.

¹⁴ Takıyyüddin Ahmed el-Makrizî, *Kitabu's-Sülûk li Ma'rifeti Düveli'l-Mülûk*, nşr., Muhammed Mustafa Ziyâde, I/I, 188; İbnü'l-Esîr, *el-Kamil*, XII, 323;

Dimyat halkı, önlerinde bulunan Haçlılara karşı koymak için hazırlıklara başladı. Erzak topladılar ve Kahire'de bulunan Kamil'e Haçlıların geldiğini haber verdiler. Kamil hızla hareket ederek Dimyat'ın güneyinde Âdiliye denilen yerde karargâhını kurdu. Müslüman emirlere ve hanedan mensuplarına yardım çağrısında bulundu. Haçlılar Dimyat'a indiği sırada Merc-i Suffar'da¹⁵ bulunan Âdil, hemen Dımaşk'a hareket etti ve Mısır'a asker göndermeye başladı. Oğulları Muazzam ve Eşreftan Dimyat muhasarasını hafifletmek için Şam'daki Haçlı topraklarına saldırıya geçmelerini istedi. Zira Şam'daki Haçlı topraklarına saldırarak Haçlılar Mısır'a saldırdıklarında Nureddin'den beri gelen bir siyaset olmuştu.¹⁶

Haçlılar 26 Rebiülevvel 615/22 Haziran 1218 tarihinde saldırıya geçerek surlara yaklaştılar. Direnişle karşılaşınca şehre ulaşamayacaklarını anladılar ve karargâhlarına geri dönerek şehre zarar vermek için mancınık saldırısına başladılar. Bunun üzerine Templier şövalyeleri içine üç yüz savaşçı yerleştirdikleri bir gemi hazırlayıp burca saldırmak için gönderdiler. Ancak bu gemiler de başarısız oldu. Hücuma kalkan bu savaşçılar üzerlerine yağın ok ve taş yağmurları altında kaçmak zorunda kaldılar. Bunun neticesinde onlar Dimyat'a hâkim noktadaki doğu tarafı yerine Nil'in batı tarafına demirlemenin büyük bir hata olduğunu anladılar. Çünkü nehrin doğu tarafına geçme çalışması çok büyük bir sorundu ve batı tarafına inmekle büyük zaman kaybederek Müslümanlara savunma ve hazırlık için yeteri kadar zaman kazandırmışlardı.¹⁷

Haçlılar, Haziran ayının son haftasında Leopold ile birlikte Hospitalier şövalyeleri şehrin surlarına saldırıda bulunmak için gemiler üzerinde hareketli bir merdiven yaptılar. Askeri kuvvetlerden bazıları onlardan ayrılarak burca saldırdılar. Ancak bu

Şeşen, Eyyübiler, VI, 354; Runciman, III, 134-135; Takkuş, s., 295. Nil Nehrinin ortasındaki bu yüksek burcun iki tarafında bulunan zincirlerin karaya bağlanması suretiyle nehre girişler engellenmektedir.

¹⁵ Mercu's-Suffar, Dımaşk'ın 33 km güneyinde bulunan bir ovardır. (Yakut, *Mu'cem*, V, 118).

¹⁶ İbn Vâsıl, *Müferric*, III, 260; Makrizî, *Sülûk*, I/I, 189; İbnü'l-Esir, *el-Kamil*, XII, 322; İbn Tağriberdi, *Nücûm*, VI, 196; Sıbt İbnü'l-Cevzi, *Mir'âtu'z-Zaman fi Tarihi'l-A'yân*, Haydarâbad, 1952, VIII/II, 592-593; Runciman, III, 134; Şeşen, Eyyübiler, VI, 353; Takkuş, s., 295-6.

¹⁷ İbn Vâsıl, *Müferric*, IV, 23; Makrizî, *Sülûk*, I/I, 189; İbnü'l-Esir, *el-Kamil*, XII, 323; Takkuş, s., 297.

hareketli merdivenler Haçlı savaşçı gücünü taşımadığı için bir işe yaramadı. Müslümanların ateşli naft yağ kullandıklarından dolayı Haçlılar burçlardan uzaklaşmak zorunda kaldılar. Temmuz başında yükseklik kazandırması için birbirlerine ekledikleri burçları hareketli merdivenlere sabitledikleri dört gemi hazırladılar. Üç gemi burca saldırıya geçip önünde demirlediklerinde dördüncü gemi şehri hedef alarak saldırıya geçti. Ancak Müslümanlar canlarını ortaya koydukları için Haçlılar yine başarısız oldular. Zincirlerin kırılması sebebiyle birçok askerini kaybeden Haçlıların zararı büyüktü. Giydikleri demir zırhın, ağırlıklarını artırması sebebiyle birçok asker boğuldu. Bu başarı Müslümanları sevince boğdu.¹⁸

Yaşanan hezimetlerin verdiği tecrübe neticesinde Oliver Padenborn burcu istila etmek için masraflarını kendisinin karşıladığı yeni bir proje hazırladı. Zincir ve iplerle birbirine bağlı iki gemi üzerinde bir burç yaparak üzerine hareketli merdivenler koydu. Bunları ateşli yağlardan korumak için kırmızı bakır ve derilerle kapladı. Bunun sonunda gemi yüzen bir kale haline geldi. Bu proje sayesinde burçlara karadan ve denizden saldırmak mümkün oldu. 29 Cemâziyelevvel / 24 Ağustos tarihinde hücum gerçekleştirildi. Haçlılar üç yüz Müslüman tarafından korunan burca girmeyi ve istila etmeyi başardılar, nehre girişi engelleyen zincirleri kestiler ve gemiler nehri geçerek Dimyat surlarına vardılar. Haçlılar burcu ele geçirerek “Mısır’ın kilidi”ni kırmış oldular.¹⁹

Kamil, Dımaşk yakınındaki karargâhında kalmaya devam eden babası Âdil’e burcun düştüğünü haber vererek yardım istedi. Ancak bu son habere tahammül edemeyen Âdil üzüntüsünden 10 Eylül 1218 tarihinde el-Âlikin köyünde öldü. Âdil’in ölüm haberi, Dimyat önünde direnen halkın maneviyatını bozmasın diye gizlendi. Burç düştükten sonra Kamil burcun güneyinde Haçlıların nehre girişini engellemek için büyük bir köprü yaptırdı. Ancak Haçlılar bu köprüyü kestiler. Kamil bunun üzerine birçok gemiyi Nil’in ortasında batırarak Haçlıların ilerlemelerine engel oldu. Haçlılar bunun üzerine kullanılmayan eski Ezrak kana-

¹⁸ İbnü'l-Esir, *el-Kamil*, XII, 323-324; Takkuş, s., 297-8.

¹⁹ Sıbt İbnü'l-Cevzi, *Mir'at*, VIII/II, 593; İbnü'l-Esir, *el-Kamil*, XII, 324; Runciman, III, 134; Şeşen, *Eyyûbiler*, VI, 354; Takkuş, s., 298-9 (305).

lını yeniden kazıp deniz ulaşımına açarak gemilerini Kamil'in karargâhının önüne getirdiler. Buna rağmen Dimyat halkına yardımlar gitmeye devam etti, şehir dışı açık olduğu için bir sıkıntı yaşamadı. Ancak Haçlılar burcu ele geçirdikten sonra bir durgunluk yaşamaya başladılar. Onların birçoğu burcun düşmesi ile en mühim işlerinin tamamlandığına inandılar, kendi beldelerine dönmek istediler. Kral Brienne yanındakilerle beraber Avrupa'dan gelecek yardımı beklemek için orada kalmaya başladı. Şüphesiz Haçlılardaki bu durgunluk, Müslümanlara burcun düşmesi ve Âdil'in ölümünden sonra yaşadıkları şoktan sonra kendilerini toparlama fırsatını verdi. Dimyat önünde Haçlıların kazandıkları zafer haberleri Şam'a ulaşır ulaşmaz Akka'daki Haçlılar hareketlendiler. Templier şövalyelerinden yaklaşık yüz yirmi atlı yakınlarındaki köylere saldırıya geçtiler. Muazzam komutasındaki Eyyübî ordusu ile çarpıştılar.²⁰

Nil nehrindeki burç engelini aşarak kuzeyde kazanılan başarıdan sonra, 15 Cemâizyelâhir 615/9 Eylül 1218 tarihinde aralarında İngilizlerin de bulunduğu Batı Avrupa'dan çok sayıda kuvvet Papalık tarafından elçi olarak gönderilen Kardinal Palegius komutasında deniz yoluyla hızla bölgeye ulaştı. Bu yeni gelen kuvvetlerle beraber erzak ve yönetim sorunu ortaya çıktı. Brienne ve Palegius arasında yetki konusunda anlaşmazlık vardı. Palegius Papalık tarafından gönderildiği için komutanlığı ve fiiliyatta Kral olmayan Brienne yerine Haçlı Krallığını elde etme konusunda kendisinde hak görmeye başladı. Haçlı Krallığı, kralın ölen karısından olan kızı İzabel'den dolayı, Brienne vesayeti altında idi. Palegius'un yanında olan din adamları bir tarafta, Brienne'i destekleyen askerler bir tarafta yer aldı. Bu anlaşmazlık seferin tamamını etkiledi.²¹

O sırada Kamil denizden ve karadan Haçlı karargâhına saldırıya kadar silah ve asker gücünü tedarik etti. Kamil'in kuvvetlerini 17 Recep/9 Ekim tarihinde Nil'in batı yakasına geçirerek Haçlı karargâhına yaptığı saldırı Brienne tarafından durduruldu.

²⁰ İbn Vâsıl, *Müferric*, III, 270; IV, 16-17; Makrizî, *Sülûk*, I/I, 190, 195; İbnü'l-Esir, *el-Kamil*, XII, 324; İbn Tağrıberdi, *Nücûm*, VI, 196; Şihâbuddin Ahmed Nuveyrî, *Nihâyetü'l-Ereb fi Fünûni'l-Edeb*, thk., Muhammed Ziyauddin er-Reyyis, XXIX, 87; Sibt İbnü'l-Cevzi, *Mir'at*, VIII/II, 602; Şeşen, *Eyyübiler*, VI, 354; Ahmed Muhtar el-Abbâdi, *Fî Tarihi'l-Eyyübiyyîn ve'l-Memâlik*, Beyrut, 1995, s., 72; Takkuş, s., 299-300; Humphreys, s., 160.

²¹ Şeşen, *Eyyübiler*, VI, 354; Runciman, III, 135-136; Takkuş, s., 301.

Sonuç alamayan Kamil tekrar doğu tarafına geçti. Haçlılar elde ettikleri başarıdan doğu yakasına geçerek faydalanmak istiyorlardı fakat başarısız oldular. Kamil bulunduğu yerden 24 Recep/16 Ekim Cuma günü nehirden bir hücum daha gerçekleştirdi. Ordusu Haçlı karargâhına ulaştıysa da geri dönmek zorunda kaldılar. Bu başarısız saldırıdan sonra Kamil'in durumu kötüleşti ve kardeşi Muazzam'ın vaat ettiği Şam'dan gelecek yardımı beklemek zorunda kaldı. Bu kritik ortamda kürt komutanlardan İbn Meştûb olarak bilinen İmadeddin Ahmed b. Ali'nin tertiplelediği dâhili bir isyan tehlikesi ile karşı karşıya kaldı. Plan Kamil'in yönetiminden indirilmesi yerine kardeşi el-Faiz'in getirilmesi idi. İbn Meştûb'a ordudaki kürt komutanlar da katıldı. Durumu kötüleşen Kamil, oğlu Mesud idaresindeki Yemen'e kaçmayı düşündü. Canından endişe duyan Kamil, 18 Zilkade 615/5 Şubat 1219 Çarşamba gece güneydoğu istikametinde Eşmûm-i Tannah'a kaçtı. Askeri bir hata olarak Kamil'in karargâhtan ayrılması Müslümanların ordu saflarının dağılmasına sebep oldu. İslam kuvvetleri çadırlarını, silahlarını, levazimatını kısaca bütün her şeyini bırakarak Âdiliye karargâhını terk ettiler. Mısır'ın ilk savunma hattını oluşturan Âdiliye karargâhının askerden yoksun olması Haçlıların işine yaradı ve önlerindeki yol açılmış oldu. Hiçbir mukavemetle karşılaşmadan Nil'in doğu yakasına geçtiler. 8 Şubat 1219'da karargâhı ele geçirerek kimi buldularsa öldürdüler, ne buldularsa ganimet olarak aldılar. Böylece Âdiliye'yi Dimyat'tan kopararak şehrin geri kalan kısmını kuşatmaya başladılar. Haçlılar üstün duruma geçerken İslam cephesi parçalandı ve dağıldı. Durum ancak Muazzam'ın Mısır'a gelmesi ile düzeldi. Kamil'in kendine güveni yeniden geldi. Muazzam, İbn Meştûb'u süratle yakaladı ve onu doğuya sürdü. O arada el-Faiz'i de başka bir soruna neden olmaması için Sincar'a gönderdiyse de o yolda öldü. Kamil, İbn Meştûb isyanı sebebiyle meydana gelen sıkıntılardan kurtulduktan sonra Haçlılara karşı koymak için kuvvetlerinin saflarını düzeltmeye başladı. Bu süre boyunca Haçlıların tamamıyla Âdiliye'ye hâkim oldukları ve Dimyat'ı bütün yönleriyle muhasara ettikleri anlaşılmaktadır. Müslümanların hücumlarından korktukları için ordugâhlarının etrafını hendek ve surlarla çevirerek tahkim ettiler. Dimyat, Mısır'dan koparıldıktan sonra işgalin eşiğine geldi.²²

²² Makrîzî, *Sülûk*, I/I, 196-198; İbn Vâsıl, *Müferric*, IV, 16-17; İbnü'l-Esîr, *el-*

Kamil'in Muazzamın yardımına rağmen Âdiliyye'de iyice yerleşen Haçlıları oradan atması mümkün değildi. Haçlılar karar-gâhlarının etrafını hendek ve surlarla çevirdikleri için saldırılar onları etkilemiyor, başarısızlıkla neticeleniyordu. O sırada Kamil, Dimyat'ın güneyinde altı mil uzaklıktaki Fâriskûr'a taşınmaya karar verdi. Burayı Haçlı kuvvetlerinin arkasına düştüğü için seçti. Böylece kuzeyden Dimyat garnizonu ile güneyden Fâriskur arasında Haçlılar çevrilmiş olacaktı. Ancak Fâriskûr'da yeteri kadar kuvvetin bulunmayışı yüzünden Haçlı kuvvetlerine hücum yapmak mümkün olmuyordu. Kamil bunun üzerine Bağdat'taki Abbasi halifesinden, kardeşlerinden ve diğer İslam ümerasından yardım istedi. Hama ve Halep'ten yardımlar gelmeye başladı. Çağrıyla ilk koşan Eşref Musa o sırada ordusunun işlerini düzenlemek için Halep'in dışında bulunuyordu. Hemen Mısır'a yöneldi. Ancak ordusunu Muazzam'ın idaresinde Kamil'in yanından bırakarak az bir kuvvetle beldesine dönmek zorunda kaldı. Artan kuvvetler ve Kamil'in aldığı ilave tedbirler sebebiyle Dimyat direnme gösterebildi. Merkezleri düzeldikten sonra kendilerine güvenlerini kazanan Müslümanlar Haçlıların ani baskınlarına cesaretle karşı koydu. Her iki taraf birbirlerine karşılıklı saldırılarını tekrarladılar.²³

Dimyat önünde on bir aydır bekleyen Haçlılar bir sonuç alamayınca orduda bezginlik görülmeye başladı. Vatanlarından uzakta kalmanın gereksiz olduğuna inananlar arasında bulunan Avusturya Dükü Leopold 14 Safer / 1 Mayıs günü ülkesine dönmek için Mısır'dan ayrıldı. Bazı kuvvetlerin vatanlarına dönmesi genel olarak Haçlıların durumunu etkilemedi. Çünkü Haçlılar 29 safer 16 Mayıs günü Papa Honorios'un gönderdiği başka bir yardımı karşıladılar. Kamil'in bu yardımın geldiğini bildiği anlaşılıyor. Zira yardım tanzim edilmeden ve ansızın Müslümanlara saldırmalarından önce Kamil Haçlılara saldırmaya karar verdi. An-

Kamil, XII, 324-325; İbn Tağriberdi, *Nücûm*, VI,202; Nuveyri, *Nihâye*, XXIX; 89-91; Şeşen, *Eyyübiler*, VI, 355; Runciman, III, 136-138; Abbâdi, s., 72; Takkuş, s., 302-304; Humphreys, s., 162-163; Mustafa Kılıç, "Âlim ve Devlet Adamı Olarak Bir Eyyûbi Meliki: el-Meliku'l-Muazzam", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sivas, 2006, X/2, 347-348.

²³ Makrizi, *Sülûk*, I, 315, 320; Ebu'l-Fida, *Tarih*, II, 224-225 ; Runciman III,138; Takkuş, s., 304.

çak her iki tarafın birbirleri aleyhine yaptıkları saldırıdan bir sonuç çıkmadı.²⁴

Seferin başlamasından on beş ay geçtikten sonra Dimyat istilasındaki başarısızlık Haçlı kuvvetlerinin morallerinin bozulmasına ve komutanları korkaklık ve hıyanetle itham etmelerine neden oldu. Palegius, Dimyat muhasarasının artırılmasını Brienne Fâriskûr'daki İslam karargâhına saldırmayı istedi. 6 Cemâziyelâhir / 29 Ağustos tarihinde Haçlılar, Muazzam ve Kamil'in bulunduğu Fâriskûr'daki karargâha düzensiz kitleler halinde saldırıya geçtiler. Ancak Müslüman kuvvetleri tarafından yenilgiye uğratıldılar. Başarısızlığa uğrayan Haçlı kuvvetleri maneviyatlarının kırılmasından sonra savaş alanından kaçtılar. Bu zafer Müslümanların konumunu yüceltti ve kendilerine güvenleri yeniden geldi.²⁵

Haçlılar devamlı surette erzak ve cephane yardımı alıyor ve doğunun yükselen belası Moğollarla ittifak yapmayı ihtimal dâhilinde görüyorlardı. Diğer taraftan batıdan Haçlı doğudan Moğol tehdidini idrak edemeyen Eyyûbi Selçuklu ve Harezmsâhlar kendi aralarında kısır çekişmelere girerek birlik oluşturamıyordu. Celaledin Harezmsâh, Abbasi Halifeliği, Eyyûbiler ve Selçuklular aleyhine genişleme isteğinin gerçekleşmesi için Kuzey Şam'da meşguliyetini ısrarla sürdürdü. Hanedan üyeleri, Haçlı tehdidi sınırda iken bile birbirleri aleyhine tehlikeli ittifak yapma zafiyetini gösterebiliyorlardı. Mesela Eşref'in fırsatçı hareketlerinden rahatsız olan Muazzam'ın Dimyat cephesinde kalamayarak Şam'a dönmesi Kamil'i Haçlılar karşısında zayıf durumda bırakmıştır. Tam savaşın ortasında İbn Meştûb'un isyanı bastırılrsa da telafi edilemez kayıplara neden olarak etkisini hala sürdürüyordu. Bütün bunları göz önüne alan Kamil Haçlıları hezimete uğratmanın ve Mısır'ı askeri kuvvetle kurtarmanın zor olduğunu anladı ve hücum veya savunmaya dayalı siyasetini onlarla sulh siyasetine çevirdi.²⁶

²⁴ Runciman, III, 139; Takkuş, s., 309.

²⁵ Runciman, III, 140; Takkuş, s., 309.

²⁶ Ebu'l-Fedâil Muhammed İbnü'n-Nazif, *Tarihu'l-Mansûri*, thk., Ebu'l-İd Dudu, Dımaşk, 1981, s., 80-90; Runciman, III, 140-141; Takkuş, s., 305-6.

Kamil, Dimyat'ı tahliye etmeleri karşılığında Haçlılara, Kerek²⁷ ve Şevbek²⁸ dışında Salahaddin'in fethettiği yerlerin iadesi, kutsal haçın iadesi, anlaşmanın otuz yıl devam etmesi şeklinde sulh teklifinde bulundu. Haçlılar ise Kerek ve Şevbek'le birlikte üç yüz bin altın savaş tazminatı istediler. Brienne Kudüs Krallığının ortaya çıkmasına sebep olacak bu teklifin kabul edilmesini istedi. Ancak bu teklife Kudüs patriğinin de desteğini alan Papalık elçisi Palegius karşı çıktı. Hospitalier ve Templier şövalyeleri teklifin reddedilmesi konusunda Papalık elçisinin görüşlerini desteklediler. Çünkü Kudüs istihkâmlarında ve Celile'deki kalelerin yıkımı devam ediyor ve bu sebepten Mâverâ-i Ürdün bölgesine tam olarak hâkim olunmadığı müddetçe Kudüs şehrinin korunması imkânsız hale geliyordu. Ayrıca Palegius'a göre Müslümanlarla anlaşmaya yanaşmak bir hatadır. Kamil'in niyetinden de şüphe ediyor bu teklifin iyi niyetli yapılmadığına inanıyordu. Ona göre Kamil Hıristiyanlar arasında tefrikayı yaymak istiyordu. Haçlılar memleketlerine döndüklerinde o zaman toprakları geri almak kolay olacaktı. İtalya şehir devletleri de Kamil'in teklifine karşı çıktıkları gibi Mısır'a saldırının gecikmesine de kızıyorlardı. Piza, Cenova ve Venedik'in Mısır'la ilişkilerin kesilmesini istemelerine rağmen deltadaki karışıklığın kendileri açısından Kudüs'ün geri alınmasından daha çok ticari krize neden olacağını görmüşlerdi. Ticaretlerinin merkezi noktasındaki Dimyat'tan çıkmak istemiyorlardı. Ticaret yoğunluğu yanında Dimyat, Mısır'ın içlerine girme imkânını sağlıyor ve Haçlı topraklarına ulaşma ihtiyaçları kalmıyordu.²⁹

Kamil Dimyat'ı korumak için çok zorlandığı bir anda kıtlık ve veba salgınıyla da boğuşmak zorunda kaldı. Halk hastalıktan yorgun düştü, fiyatlar arttı, yollar cesetlerle doldu, erzak tükendi. Diğer taraftan İngiliz ve Fransız yardımının ulaşmasıyla Haçlılar Avrupa'ya dönen birliklerinden kaynaklanan eksiklerini telafi ettiler. Muhasaranın şiddetlenmesinden sonra Kamil, şehre yapılan baskıyı hafifletmek için yanındaki kuvvetleri Dimyat'a gönderdi.

²⁷ Kerek, Ürdün'de Ölü Deniz'in doğusunda Kudüs ile Eyle arasında etrafı derin vâdilerle çevrili bir kale ve şehir (Yakut el-Hamevî, *Mu'cemu'l-Buldân*, thk., Ferit Abdulaziz Cündi, Beyrut, 1990, IV, 514).

²⁸ Ürdün'de bulunan Kerek yakınlarında Eyle, Amman ve Kızıl Deniz arasında korunaklı bir kale (Yakut, *Mu'cem*, IV, 420).

²⁹ Makrizî, *Sülûk*, I/1, 207; İbnü'l-Esir, *el-Kamil*, XII, 329; Şeşen, *Eyyübiler*, VI, 356; Runciman, III, 141-142; Takkuş, s., 306-7; Humpreys, s., 169.

Ancak bu kuvvet şehir Haçlıların eline düştüğü için Dimyat'a ulaşamadı.³⁰

Sulha yanaşmayan Haçlılar Dimyat muhasarasını şiddetlendirdiler. Buna karşılık surlarla ve hendeklerle çevrili karargâhlarında korunaklı Haçlılara karşı yapılan saldırılar sonuç vermiyordu. Kamil'in şehre insan ve erzak yardımı ulaştırması imkânsız hale geldi. Dönüşümlü guruplar halinde savaşan Haçlılar karşısında devamlı surette çarpışmak zorunda kalan az sayıdaki Müslümanların dayanacak gücü kalmadı. 25 Şaban 615/ 7 Kasım 1219 tarihinde dokuz aylık muhasaradan sonra Dimyat'ı teslim etmek zorunda kaldılar ve Haçlılar iki gün sonra şehre girdiler. Şehirdeki insanları kılıçtan geçirdiler. Öldürülenlerin sayısı bilinmemektedir. Kadın çocuk demeden şehirde bulunan insanlara görülmemiş zulüm yaptılar. Böylece İslam âlemi doğudan Moğol, batıdan Haçlı tehlikesi ile kuşatılmış oldu.³¹

Kamil mesele daha tehlikeli boyut kazanmadan önce Haçlıları Mısır'dan atmak için ciddi plan yapmaya başladı. Bağdat'a elçiler göndererek Halife Nasır'dan cihat çağrısında bulunmasını ve Müslümanları İslam'ı savunmak için silaha sarılmaya teşvik etmesini istedi. Halife Moğol tehlikesinden dolayı Müslüman emirlere Kamil'e yardım etmelerini isteyen mektuplar yazmaktan başka bir şey yapamadı. Dımaşk'taki kardeşi Muazzam'a haber göndererek Mısır cephesindeki baskıyı hafifletmek için Şam'daki Haçlı kalelerine saldırmasını istedi. Mısır'ın bütün kısımlarından sahip olduğu kuvvetleri artırmak için asker almaya karar verdi. Topladığı insanların sayısı yirmi bin savaşçıyı buldu. Karargâhını Nil'in doğu kıyısında ve Eşmûm-i Tannâh'ın güneyine düşen Mansûre'ye taşıdı.³²

³⁰ Makrizî, *Sülûk*, I/I, 201; İbnü'l-Esir, *el-Kamil*, XII, 326; Runciman, III, 140; Takkuş, s., 310-311.

³¹ Makrizî, *Sülûk*, I/I, 201; İbn Vâsıl, *Müferric*, IV, 32-33; İbnü'l-Esir, *el-Kamil*, XII, 326; Nuveyri, *Nihâye*, XXIX, 94; İbn Tağriberdi, *Nücûm*, VI, 211; Sibt İbnü'l-Cevzi, *Mir'at*, VIII/II, 603; Runciman, III, 142; Şeşen, *Eyyûbiler*, VI, 355; Takkuş, s., 311-312; Abbâdi, s., 73; P. M. Holt, *The Age of The Crusades*, Newyork, 1986, s., 63.

³² Makrizî, *Sülûk*, I/I, 195, 201; İbn Vâsıl, *Müferric*, IV, 33; Nuveyri, *Nihâye*, XXIX, 94; *Tarihu'l-Mansurî*, 80; Humphreys, s., 165; Takkuş, s., 312. Mansûre, Dimyat ile Kahire arasında bir belde (Yakut, *Mu'cem*, V, 245).

Haçlılara gelince Dimyat'ı tekrar güçlendirmeye niyetlendiler. Papa Honorios'a mektup yazarak askeri ve mali desteğin artırılmasını ve İmparator II. Friedrich'in bölgeye gönderilmesini istediler. Bu aşamada Haçlılar kendi içlerinde sorun yaşamaya başladılar. Bu sorunlardan biri Dimyat'ın mülki durumunun kime bırakılacağı meselesiydi. Brienne Dimyat'ın Kudüs Krallığının bir parçası olmasını isterken Palegius, kilise yönetimine bırakılmasını istiyordu. Ancak Brienne savaştan çekilme tehdidinde bulununca Papanın da onayıyla Dimyat, krallık idaresine bağlandı. Diğer ganimetin az verildiği iddiasıyla İtalya'nın itiraz etmesiydi. Verilen paya itiraz ederek Fransızlara karşı silahlanan İtalya'nın isyanı payının artırılması ile durdurulabildi. Bir diğer sorun ise Dimyat işgalinden sonraki hedefin ne olacağıydı. Brienne şehrin tahkim edilmesini ve etraftaki Haçlı ordugahlarının güçlendirilmesini, yeni kuvvet verilmesini, Haçlıların bilmedikleri tabii engellerle dolu Kahire'ye ulaşımı engelleyici sebeplerden dolayı İmparator II.Friedrich'in gelmesinin beklenmesini isterken, Palegius Haçlıların hemen Kahire'ye saldırmasını istedi. Bir daha Kralın görüşü papa elçisine galip geldi. Ancak Dimyat'ın düşmesinden hemen sonra Haçlılar Kahire yönüne yürüselerdi, başarıyı yakalayabilirlerdi. Çünkü Kamil ümitsiz, askerlerin maneviyatı çökmüş ve halk açlıktan kırılmıştı.³³

Haçlılar arasındaki iç anlaşmazlıklara ve askeri durgunluğa rağmen İslam kuvvetleri karşısında durabiliyorlardı. Bu sebeple Tinnis'i istila etmeye karar verdiler ve 14 Ramazan 616/23 Kasım 1219 tarihinde saldırıya geçip zorla şehre girdiler. Şam'da ise Mısır cephesine baskıyı azaltmak için Müslümanlar buradaki Haçlı topraklarına saldırdılar. Dimyat'ın düşmesinden sonra Muazzam asker toplamak ve Haçlı topraklarına saldırıda bulunmak için Mısır'ı terk ederek Şam'a döndü. Muharrem 617/ Mart 1220 ayında Kayseriyye'ye ve Aslis kalesine saldırdı. Kudüs'ün ilerde Haçlıların eline geçme ihtimaline karşı şehrin surlarını tahrip etti. Eşref Musa ise Trablus Kontluğuna, Safita ve Hısnü'l-Ekrâd'a hücum etti. Anadolu Selçuklularıyla arasındaki savaş sebebiyle daha fazla ileri gidemedi, Trablus ve Antakya yakınlarına kadar gidebildi. Şam diyarındaki saldırılar üzerine Dimyat'ta bulunan Haçlılar buradan gelecek yardımlardan mahrum kaldığı gibi kuvvetlerinden bir kısmının Şam'a gitmelerine sebep oldu. Çünkü

³³ Takkuş, s., 313-315; Runciman, III, 142.

Brienne bu hücumlar sebebiyle Akka'ya döndü. Palegius saldırının devam etmesini aşırı derecede istiyordu. Haçlı gemilerinin harekete geçmesini sağlamak için sayısız icraatlar yapmış, vatanlarına dönmeyi isteyen Haçlıları engellemiştir.³⁴

Kamil Haçlılara sunduğu teklifi yeniledi. Kerek ve Şevbek hariç Salahaddin'in fethettiği bütün toprakların iade etmeyi, yıkılan Kudüs surlarının tamir etmeyi, anlaşmanın otuz yıl sürmesini teklif etti. Ancak II. Friedrich'in Bavyera Dükü Ludwig ile gönderdiği yardımın bölgeye ulaşmasından sonra daha da şımaran Palegius teklifi yine reddetti. Burada Palegius II. Friedrich'e güvenmediği için kendisine sormadan Kamil'in herhangi bir barış teklifini reddetmemesi talimatına da uymadı. Aynı şekilde Ludwig de ortama kendisini kaptırarak II. Friedrich'in kendisini beklemesi emrini umursamadan saldırıya geçmeyi istiyordu. Kamil Haçlılara anlaşmayı kabul ettiremeyince genel bir yardım çağrısında bulundu ve Müslümanları cihat için silahlandırmaya başladı. Haçlıların ülkeyi işgal etmeleri halinde Müslümanların akıbetinin ne olacağını hatırlatarak adeta bir seferberlik ilan etti. 1221 Haziran ve Temmuz aylarında Kamil'in istediği yardımlar gelmeye başladı. Önce el-Cezire ordusunun başında Eşref ardından Hama sahibi Mansur, Nasır Kılıçarslan, Hıms sahibi Mücahid, Balebek sahibi Behramşah ve daha başka emirlerin gelmesi ile Kamil'in Mansûre karargâhında kırk bin süvariden oluşan bir ordu meydana geldi.³⁵

Dimyat'ta büyük bir garnizon bırakan Haçlı ordusu Kahire'ye yürümeye karar verdi. Bu karar Brienne'in yokluğunda alındı. Bazı ordu komutanlarının bu işe soğuk bakmalarından dolayı Palegius Kral Brienne yardımıma çağırarak zorunda kaldı. Bir rivayette ise Dimyat'ta bulunan Kralın naipleri onu yardımına çağırdılar. Kral Brienne bu yürüyüşe muhalifti. Gelecek yardımın beklenmesini istiyordu. Diğer taraftan Nil'in taşma mevsimi gelmişti ve bu Haçlıların Dimyat'a ulaşmasına engel olacaktı. Şam'dan gelen kuvvetler Mısır'a yaklaşmaya başlamışlardı. Haçlı-

³⁴ Makrizî, *Sülûk*, I/1, 196-197; İbn Vâsıl, *Müferric*, IV,32; İbnü'l-Esir, *el-Kamil*, XII, 327; Sıbt İbnü'l-Cevzi, *Mir'ât*, VIII, 619-620; Runciman, III, 142, 144-145; Şeşen, *Eyyûbiler*, VI, 355; Humphreys, s., 165; Takkuş, s., 315; Kılıç, "el-Meliku'l-Muazzam", 348.

³⁵ Sıbt İbnü'l-Cevzi, *Mir'ât*, VIII/II, 618; *Tarihu'l-Mansûri*, s., 92; Runciman, III, 146; Şeşen, *Eyyûbiler*, VI, 356; Humphreys, s., 170-171

lar burada kalmayıp vatanlarına döndüklerinde bu toprakları korumada sıkıntı yaşayacaklarını anladı. Fakat Palegius ve arkadaşları onu dinlemediler. 12 Temmuz tarihinde Fâriskur'a, 19 Temmuz'da Şaramşah yönüne doğru yürüdüler. Kamil bu kuvvetlerin harekete geçtiğini öğrenince onları karşılamak için Şaramşah'a doğru gitti. Bununla beraber yüz on bin civarındaki Haçlı ordusunun büyüklüğü onu korkutunca Bahrussağır'ın arkasına çekildi. Haçlılar Şaramşah'a ulaştılar ve 24 Temmuz günü burayı işgal ettiler. Kral Brienne, Palegius'tan burada kalmayı rica etti. Ne var ki papalık temsilcisi yürüyüşün devam etmesinde ısrar etti.³⁶

Haçlılar Nil Nehri'nin Dimyat kolu ile Bahrussağır arasında kalan bölgede karargah kurdular. Haçlılar iki yüz bin piyade, on bin süvari gücüyle Müslümanların karşısına çıktılar. Müslümanlar ise onların karşı tarafında Bahrussağır'ın alt tarafında bulunuyorlardı. Dolayısıyla iki tarafı Bahrussağır ayırıyordu. İki taraf arasındaki çarpışmada halk etkili oluyordu. 14 Ağustos tarihinde yardımların gelmesi ile Kamil Haçlılara karşı yürüyüşe geçti. Mısır'a yeni ulaşan kardeşleri Muazzam ve Eşref'in idaresindeki yardımcı Eyyûbi kuvvetlerini, buraya gelen Haçlıların arkasına indirip onların dönüş yolunu kapatarak, Dimyat'la irtibatlarını kesti. Aynı şekilde öncü ve artçılar arasında bulunan hafif gemilerini batırdı. Haçlıları denizden ve karadan muhasara etti. Sonra Haçlı karargâhına askeri kuvvet gönderdi ve su kanallarını açtı. Haçlı karargâhını su bastı. Karargâhlarından kuzey yönünde Dimyat'a uzanan Nil yanındaki dar bir şerit dışında Haçlıların önündeki bütün çıkış yolları kapatılmış oldu. Kamil Eşmûm-i Tannâh yanında Nil üzerine bir köprü yaptırdı. İslam kuvvetleri bu köprüden geçerek bu yola da hâkim oldular. Böylece Müslümanlar duruma hâkim oldular. İlerleme ve geri çekilme ümidinden mahrum olunca Haçlılar Dimyat'tan ayrılmakla askeri bir hata yaptıklarını anladılar. Onun için artık sulh yapmaktan başka kurtuluş yolu kalmadı. Palegius sulh teklifiyle Kamil'e elçi gönderdi. Ülkelerine dönmelerine izin vermesi karşılığında Dimyat'ı teslim etmeye hazır olduğunu, anlaşmanın sekiz yıl devam etmesini, esir değişiminin sağlanmasını teklif etti. Bu şartları İmparatorun da tasdik ettiğini bildirdi. 27 Ağustos 1221 tarihin-

³⁶ İbn Vâsıl, *Müferric*, I/1, 201-202; Şeşen, *Eyyübiler*, VI, 356; Takkuş, s., 317-8.

de iki taraf arasında bu şartlar üzerine anlaşma yapıldı. 29 Ağustos günü Dimyat Müslümanlara teslim edildi.³⁷

Kamil II. Friedrich'in ordusuyla gelmesi ihtimali, üç senedir devam eden savaş nedeniyle Müslümanların zayıf düşmesi, Haçlı yardımlarının gelmeye devam etmesi ve doğudaki Moğol tehlikesi sebebiyle anlaşmayı kabul etti. Haçlıları yok etmek ve onların bir daha İslam topraklarına saldırma imkânlarını tamamıyla ortadan kaldırmak için başlangıçta anlaşmaya taraftar olmayan kardeşleri Muazzam ve Eşref'i ikna ederek onaylarını aldı. Böylece V. Haçlı seferi başarıyla sonuçlanması beklenirken hezimetle sonuçlandı. Bu başarı Eyyûbi ailesi efradı arasında bir tehlike karşısında yardımlaşma ile meydana geldi. Dimyatı terk etme mukabilinde Kudüs ve çevresini ele geçirme fırsatını da kaçırmış oldular. Ülkelerine güvenle dönüşü sağlamak amacıyla karşılıklı rehinelere verildikten sonra Haçlılar Dimyat'ı boşaltmak zorunda kaldılar.³⁸

Muhasaranın idaresinin din adamlarına bırakılması büyük bir hataydı. Kibirli, cahil ve inat Palegius'un papalık elçisi olarak Haçlıların başına getirilmesi seferin sonuna kadar en büyük sorun kaynağı oldu. Din adamı olduğunu unutarak ordu komutanı gibi hareket eden Palegius askeri yönden dahi insanların bile işine karışmasına müsaade etmeyerek stratejik hatalara sebep oldu. Palegius, Papanın karar alırken kendisine danışması talimatını da yerine getirmedi. Palegius Kral Biriye ile düştüğü ihtilaf nedeniyle Kamil'in sunduğu sulh teklifini reddedilmesine neden oldu. Bu iki insanın liderlik iştahı seferin hezimetle sonuçlanmasını sağladı. Mısır'ın arazi yapısını bilmeyen Haçlıların Kahire yönüne harekete geçmeleri bir hataydı. Nil'in yükselme ve çekilme mevsimine denk bir sırada harekete geçen Haçlılar yürüyüşü yol üzerindeki birçok kanal ve arkla kesildi. Haçlılar, İbn Meştûb isyanından hemen sonra harekete geçmeyerek Müslümanların toparlanmasına imkân tanıdılar. İki başlı yönetim kararların zamanında alınmasını engelliyor, neden sonra yapılan saldırılar ise

³⁷ Makrizî, *Sülûk*, I/I, 203, 206-208; İbnü'l-Esir, *el-Kamil*, XII, 330; İbn Vâsıl, *Müferric*, IV, 94-95; Nuveyri, *Nihâye*, XXIX, 116-118; Sibt İbnü'l-Cevzi, *Mir'at*, VIII/II, 620-621; Şeşen, *Eyyûbiler*, VI, 356-7; Abbâdi, s., 74; Takkuş, s., 318.

³⁸ Makrizî, *Sülûk*, I/I, 208; İbn Vâsıl, *Müferric*, IV, 97; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, XII, 330; İbn Tağriberdi, *Nücûm*, VI, 203-204, 212-213; Sibt İbnü'l-Cevzi, *Mir'at*, VIII, 620-621; Takkuş, s., 318-319, 320.

bu yüzden hiçbir fayda getirmiyordu. Geçen zamana rağmen sonuç alamayan Haçlılardan bazı guruplar komuta merkezinin işe yaramadığını görünce memleketlerine döndüler. Ganimet paylaşımı konusundaki anlaşmazlık iç çatışmaya sebep oldu.

VII. Haçlı Seferi ve Dimyat Muharasası

Mısır'ı hedef alan altıncı Haçlı seferinin üzerinden otuz yıl geçmemişti ki, Fransa Kralı IX. Louis Mısır'ı istila etmek, Kudüs'ü ve Şam diyarını geri almak gibi kadim Haçlı rüyasını gerçekleştirmek ve harabe halindeki Haçlı varlıklarını desteklemek için yedinci Haçlı seferine çıktı. Louis yakalandığı ölümcül hastalıktan kurtulursa Haçlı seferi düzenlemeyi ve Kudüs topraklarında savaşmayı adanmıştı. 1244 yılı sonuna doğru iyileşen Louis Harezmlilerin Haçlıları ağır bir yenilgiye uğrattıklarını Eyyübî Sultanı Salih'in Kudüs'ü ele geçirdiğini öğrendi. Papa IV. İnnosent'e elçi gönderen Hristiyanlar Kudüs Krallığı için acil yardım istiyorlar aksi halde Haçlıların yok olacağını bildiriyorlardı. Papa bu çağrılarını duyunca 646/ 1247 tarihinde Fransa'nın Lyon kentinde yapılan konsilde yeni Haçlı seferine çıkma kararı aldı. Louis sefer için yapmış olduğu yemini kabul ederek seferin yapılmasını istedi. Almanya ve İtalya, İmparatorluk ve Papalıkla önceden gelen anlaşmazlıklarından dolayı İmparator IX. Louis'i desteklemekten kaçındılar. Bu aşamada Louis Papa IV. İnnosent ile İmparator II. Friedrich arasındaki gerginliği ortadan kaldırmada başarılı olamadı. II. Friedrich ikili davranıyordu. Bir taraftan Sicilya yoluyla Kıbrıs'a erzak yardımı gönderirken diğer taraftan Kamil ile eski dostluğundan dolayı oğlu Salih'e elçi göndererek Haçlı seferini bildiriyordu.³⁹

Louis'in hazırlanması üç yıl sürdü. Çünkü sefer için harcanacak para için vergilerin toplanması, hükümet işlerinin tanzim edilmesi gerekiyordu. Bu işi annesi Kraliçeye bıraktı. Özellikle kendisinin yokluğunda İngiltere Kralını sulhu devam ettirmesi konusunda ikna etmek gerekiyordu. Friedrich II ile ilişkiler bir taraftan Papalığın son hedefleri sebebiyle ince bir noktaya gelmişti. Diğer taraftan onun babası Kudüs'ün şer'i kralı Konrad idi. Louis'in itibarı onun izni olmaksızın bu topraklara girmesine yetmiyordu. Ayrıca Louis askerlerin doğuya taşınmasında kulla-

³⁹ Runciman, III, 219; Abbâdî, s., 83-84; Takkuş, s., 377-8; Mustafa Kılıç, "Celalettin Harizmşah'tan Sonra Anadolu ve Suriye'de Harizmliler", *Cumhuriyet Ünv. İlahiyat Fak. Dergisi*, Sivas, 2001, V/2, 421-422.

nılacak gemileri temin etmek için Marsilya ve Cenova ile görüşmeler yaptı. Ancak Venedik, ticari ilişkileri bulunduğu için Mısır'a saldırı fikrine karşı çıkıyordu.⁴⁰

Louis, 12 Ağustos 1248 tarihinde Paris'ten ayrıldı. Kraliyet donanması 27 Cemâziyelevvel / 17 Eylül tarihinde Limasol'a ulaştı. Sefer için asker ve erzak toplandı. Kral ve adamlarına ilaveten Kıbrıs Kralı I. Henry haçlıları komuta etti. Seferin planı konusunda yapılan toplantıda hedef Mısır olmasında anlaşıldılar. Louis bir an önce harekete geçmek istiyordu. Ancak kış rüzgârlarının çıktığı ve kum fırsatının başladığı bu zamanda sefere çıkmanın uygun olmadığı Templier ve Hospitalier şövalyeleri ve Haçlı komutanları tarafından kendisine bildirildi. Louis kışı Kıbrıs'ta geçirmeye karar verirken bir yandan da Mısır'a hücum için fırsat kolluyordu.⁴¹

Louis Kıbrıs'ta kaldığı süre içinde sefer için bir takım görüşmelerde bulundu. Şam'da Haçlılarla sulh içinde bulunan Hospitalier ve Templierle görüştüğü gibi Moğollarla da görüşme gerçekleştirdi. Şam'dan savunma ihmali olmamasını şiddetle istiyordu. Hospitalier ve Templier şövalyeleri Kudüs krallığına fayda temin etmesi için onu Eyyübiler hanedanı arasındaki anlaşmazlığa müdahil olmaya ikna etmek istediler. 646/1248 yılında Halep sahibi Nasır Yusuf amcasının oğlu Eşref'i Hıms'tan çıkarmıştı. Eşref Musa ise Salih Eyyüb'dan yardım istedi. Salih bu meseleyi halletmek için Mısır'dan gelerek onu tekrar Hıms'a döndürmek için ordu gönderdi. Templier bu durumdan istifade ederek Mısır sahibi Salih ile görüşmelere dâhil oldular ve bazı arazileri onlara terk etmesi karşılığında ona yardım etmeyi teklif ettiler. Fransa kralının yanında bu planın önemini ona anlatacak kimsenin olmadığı görülüyor. O doğuya siyasi olaylara dalmaya değil Müslümanlarla savaşmaya gelmişti. Bu yüzden şövalyelere, Müslümanlarla ilişkide bulunmamaları konusunda onları uyardı. Louis, Eyyübilerin aralarındaki anlaşmazlıktan kaynaklanan problemlerle uğraştıkları bir sırada denizden harekete geçti.⁴²

⁴⁰ Takkuş, s., 379; Runciman, III, 219.

⁴¹ İbn Tağrıberdi, *Nücum*, VI, 292; Runciman III, 221; Takkuş, s., 380;.

⁴² Makrizî, *Sülûk*, I/II, 331; Nuveyri, *Nihâye*, XXIX, 328; Ebu'l-Fida, *Tarih*, II, 284; Runciman, III, 221,223; Abbâdi, s., 84; Takkuş, s., 380-381.

Salih o sırada Eşref Musa'yı Hıms'tan atan Halep sahibi Nasır Yusuf ile savaşmak için Dımaşkta bulunuyordu. Haçlıların Kıbrıs'ta toplandıklarını tehlikenin Mısır'ı tehdit ettiğini öğrenince Haçlı akınlarının başlamasından önce kuzeydeki sorunu bitirip acilen Mısır'a dönerek, Dimyata ulaştıklarında onların tam karşısında olmak için Nil'in doğu tarafında Eşmum-i Tannah yanında karargâh kurdu. Kahire'deki naibi Husameddin Ebu Ali'ye Dimyat'ın yardımına gemiler göndermesini emretti. Salih uzun süreden beri verem hastasıydı. Ordunun komutasını üstlenemedi. Veziri Fahreddin Yusuf b. Şeyhuşşuyuh'u ordu komutanlığına tayin etti. Mısır'ı işgal etmek için Haçlıların seçtikleri merkez noktadaki Dimyat'ı aceleyle güçlendirdi. Dimyat'ta büyük savaş aletleri ve erzak bırakarak cesaretleriyle ünlü Beni Kinane kabilinden bazı insanları oraya yerleştirdi. Fahreddin Haçlıların çıkarma yapması muhtemel Dimyat'ın karşısında Nil'in batı yakasında karargâh kurdu. Haçlı donanması 4 Haziran 1249'da Dimyat önüne ulaştı. Salih Louis'in tehdit dolu mektubuna aynı sertlikte cevap verdi.⁴³

Louis, Dimyat'a ulaştığında şehrin korunması için gerekli tedbirler alınmış ve Eyyübî ordusu hazır konuma gelmişti. Louis hiç vakit kaybetmeden arkadan gelecek gemilerin beklenilmesi yönündeki tavsiyeyi dinlemeden 5 Haziran sabahı Nil'in batı yakasından Müslüman karargâhının karşısından saldırıya geçti. İki taraf arasında çarpışmalar oldu. Müslümanlar, Haçlıların olağanüstü sayıları sebebiyle zor durumda kaldılar. Haçlıların üstün konuma gelmesi üzerine Fahreddin geri çekilerek ordusuyla Dimyat tarafına nehrin doğu yakasına geçti. Çünkü şehir hal-kında korku hâkimdi ve şehrin korunması konusunda sıkıntıya düştüler. Fahreddin şehirden ayrılmaya karar verdi ve bütün Müslümanlar şehir çarşısında ateş yaktıktan sonra Dimyat'ı terk ederek Eşmûm-i Tannâh'a çekildi. Aynı şekilde Salih'in şehir savunması için anlaşmaya vardığı Kinâne Arapları da şehri terkettiler. Dimyat artık işgale açık bir şehir haline geldi. Bu duruma şaşırarak hile olduğunu sanan Haçlılar neticede 23 safer / 6 Haziran günü şehre girdiler ve savaş yapmadan şehre sahip oldular. VII. Haçlı seferi rahat bir şekilde hızlı bir başarı yakaladı. V. Haçlı seferinde Dimyat önünde on sekiz ay beklenilmesine ve bu süre

⁴³ Makrizî, *Sülûk*, I/II, 333-334; İbn Tağrıberdi, *Nücûm*, VI, 293; Runciman, III, 223-224; Şeşen, *Eyyübîler*, VI, 389; Takkuş, s., 381; Abbâdî, s., 84-85.

boyunca şehri istila etmek için gayret gösterilmesine rağmen ancak şehir halkı vebadan ve açlıktan kırılmaya başlayınca şehri işgal edebilmişlerdi.⁴⁴

Haçlılar Dimyatı kolaylıkla ele geçirmelerine sevindiler. Buna karşılık Salih büyük üzüntü duydu. Memlûklerine kızdı ve şehri savunmadıkları için onları azarladı. Savunma alanlarını terk ederek kaçan Kinâne kabilesinden elliden fazla insanı astırdı. Makrizî'nin ifadelerine göre Fahreddin'in bu olayda ağır mesuliyeti bulunmaktadır. Eğer şehirde durup Haçlılar önünde sebat gösterseydi onları muhakkak durdururdu. Fahreddin burada öleceğini zannettiği Salih'in yerine sultan olmak ümidiyle hareket etmiştir. Memlûkler, Salih'in kendileri ile alakalı niyetinden korkuya kapıldılar ve ondan kurtulmayı düşündüler. Ancak Fahreddin, doktorların ümit kestiği Sultanın zaten ölmek üzere olduğunu söyleyerek onları sabretmeye ikna etti.⁴⁵

Haçlılar Dimyatı istila ettikten sonra şehri yağmaladılar. Hızlı bir şekilde Hıristiyanlaştırma faaliyetine girdiler. Mescidi katedral çevirerek şehre bir piskopos atadılar. Her üç şövalye tarikatına binalar ve gelir kaynakları tahsis edildi. Komutanlara ve tüccarlara toprak dağıtımı yapıldı. Cenevizliler ve Pizalılar yardımlarına karşılık birer Pazar ve sokak kazanırken aynı şey kendisini affettiren Venedik'e de verildi. Dimyat 1249 yaz aylarını Haçlıların doğudaki başkenti olarak geçirdi.⁴⁶

V. Haçlı seferinde olduğu gibi Müslümanlar yine Kudüs'ü terk etme karşılığında Haçlılara sulh teklifinde bulundular. Müzakereye yanaşmayan Fransa Kralı tarafından sulh teklifi reddedilince 8 Haziran günü Salih karargâhını Mansûre'ye taşıdı. Karargâhın imar işleri yapıldı. Mektup göndererek Kahire'den yardım istedi. Aşağı Mısır köy bedevileri harekete geçtiler ve Dimyat surlarına ulaştıklarında şehir surları dışında karşılaştıkları Haçlılarla savaşa başladılar. Bu çarpışmalardan ele geçirilen çok sayıda Haçlı süvari ve askerleri Kahire'ye taşıdı. Dimyat'ın düş-

⁴⁴ Makrizî, *Sülûk*, I/II, 335-336; Sibt İbnü'l-Cevzi, *Mir'at*, VIII/II, 772-773; Ebu'l-Fidâ, *Tarih*, II, 284-5; Şeşen, *Eyyûbiler*, VI, 389; Runciman, III, 224; Takkuş, s., 381-382.

⁴⁵ Makrizî, *Sülûk*, I/II, 335; Sibt İbnü'l-Cevzi, *Mir'at*, VIII/II, 773; Takkuş, s., 383; Abbâdi, s., 85.

⁴⁶ Runciman, III,224-225; Takkuş, s., 383.

tüğü haberi Dımaşk'a ulaşınca Müslümanlar Haçlılara saldırarak Sayda şehrini ele geçirdiler. IX. Louis barikat kurmaya, hendek kazmaya ve karargâhını korumaya mecbur kaldı. Louis Dimyat'ta beş ay kalarak Eyyübilerin iç karışıklıklarla uğraştıkları bir sırada Kahire'ye saldırmak için uygun fırsatın çıkmasını, Nil'in taşma mevsiminin geçmesini ve Avrupa'dan gelecek yardımın ulaşmasını bekledi.⁴⁷

Salih'in hastalığı iyice arttı, yataktan çıkamaz oldu ve 23 Kasım 1248'de Mansûre'de vefat etti. Onun vefatının böyle kritik bir ortamda meydana gelmesi, Haçlılar karşısında ülkenin yönetimine süratle gelecek bir kimsenin olmayışından dolayı büyük bir sıkıntı doğurdu. Ancak karısı Şeceruddür, durumun ehemmiyetini anlamıştı. Müslümanların saflarının gevşemesinden korktuğu için kocasının ölümünü gizledi ve aynı zamanda Salih'in oğlu Muazzam Turanşah'ı yönetime geçmek üzere, Hısn-ı Keyfâ'dan acele Mısır'a çağırdı. Turanşah 18 Aralık 1248 tarihinde Hısn-ı Keyfâ'dan ayrıldı ve 6 Ocak 1249 tarihinde Dımaşk'a geldi. Burada on yedi gün kaldıktan sonra Mısır'a doğru hareket etti.⁴⁸

Ekim ayı sonlarına gelindiğinde Nil'in suları çekilmiş, Alfons de Poiter komutasında batıdan gönderilen yardımlar Dimyat'a ulaşmış artık Kahire üzerine yürüme zamanı gelmişti. Atılması gereken adımları görüşmek için Haçlılar askeri bir toplantı düzenlediler. Suriye baronları tarafından desteklenen Pierre de Bretagne, Nil'i geçmek için yeteri kadar gemiye sahip oldukları için İskenderiye'ye saldırmayı önerdi. Bu yapıldığı takdirde gafil avlanan Mısır'ın dış dünyayla bağlantısı kesilmiş olacak ticari hayatı bitecek ve sonunda Salih barış yapmak zorunda kalacaktı. Ancak kralın kardeşi Robert d'Artois'in bulunduğu diğer bazıları ise Kahire yönüne saldırmayı tercih ettiler. Kral da bu fikri benimsedi. Kadın ve çocuklarını güvenlik nedeniyle Dimyat'a bırakan Haçlı ordusu güneye doğru hareket ederek Mansûre üzerine yürüyüşe geçti.⁴⁹

⁴⁷ Makrizî, *Sülûk*, I/II, 337; Nuveyrî, *Nihâye*, XXIX, 334; İbn Tağriberdî, *Nücûm*, VI, 294-295; Takkuş, s., 383-384; Runciman, III, 225; Humpreys, s., 301; Şeşen, *Eyyübîler*, VI, 389.

⁴⁸ Makrizî, *Sülûk*, I/II, 339; Sıbt İbnü'l-Cevzî, *Mir'at*, VIII/II, 774; Nuveyrî, *Nihâye*, XXIX, 336-337; Humpreys, s., 301.

⁴⁹ Nuveyrî, *Nihâye*, XXIX, 336-337; Takkuş, s., 384; Abbâdî, s., 86.

Şeceruddür bu intikal süresi içerisinde vezir Fahreddin'le birlikte devlet işlerini yürüttü. Kocasının ölümünün gizlenmesi konusunda aldığı bütün önlemlere rağmen Haçlılar vefat haberini öğrenmişlerdi. Bunu Müslümanlara şiddetli bir darbe vurmak için fırsat bildiler. Hazırlıklarını tamamladılar. Çünkü bir kadından ve orta yaşlı bir komutandan oluşan bu hükümetin çökmesi uzun sürmez diye Kahire yönüne doğru yürüme konusunda ısrar ettiler. Bu yol sayısız ark, kanal ve Nil'in kolları tarafından kesilmektedir. Nil'in kollarından en büyüğü nehirden Mansûre altından ayrılarak Eşmûm-i Tannâh yanından Manzaleh gölüne dökülen Bahrussağır'dır. Fahreddin kuvvetlerinin büyük çoğunluğunu Bahrussağır'in arkasında bıraktı ve her bir kanalı geçerken Haçlı saflarında zorluk çıkarmak için atlılardan bir kaçını gönderdi. 8 Aralık günü çatışmalar başladı. Bu çatışmalarla Haçlıların yürüyüşünü durdurmak mümkün olmadı. IX. Louis ağır ve temkinli bir şekilde yürüyerek 14 Aralık'ta Mansûre ile Şaramşah arasındaki el-Baramun'a vardı. 20 Aralık günü Haçlılar Mansûre'nin karşısında Cedile mevkiinde karargâh kurdular. Haçlıları Müslümanlardan Eşmuneyn gölü ayırıyordu.⁵⁰

Louis ve ordusunun karşı karşıya oldukları zorluklar devam etti ve kendini bu mıntıkada kuşatılmanın eşiğinde buldu. Mansûre'ye geçemedi. Haçlılar karargâhlarının etrafını surlarla çevirdikten sonra karada ve denizde Müslümanlarla çatışmaya devam ettiler Müslümanlar nehrin batı yakasında onun önünde bulunuyorlardı. Eyyûbilerin Bahurssağır'i geçerek Haçlı ordusunun arkada kalanlarına saldırma ihtimali vardı. Ancak Haçlılar buna imkân vermediler.

21 Ocak günü çarpışmalar şiddetlendi. 27 Ocak günü düşmanın büyük bir muharebe gemisi yakıldı. Durum Müslümanların lehine devam ederken 9 Şubat 1250 tarihinde Selemun'lu Kıptilerden biri ihanette bulunarak beş yüz Bizans altını karşılığında Haçlılara Bahrussağır'in sığ ve geçilebilir bir mevkiini gösterdi. Comt d'Artois kumandasında bin dört yüz civarında bir şövalye birliği bu geçitten geçerek Müslüman karargâhına saldırdı.

⁵⁰ Makrîzî, *Sülûk*, I/II, 346-347; Takkuş, s., 384-5; Abbâdî, s., 87.

Fahredden'in de aralarında bulunduğu birçok insan kılıçtan geçirildi. Kurtulanlar Mansûre surlarını ardına kaçtılar.⁵¹

Robert d'Artois Mansûre'yi işgal etmek ve Eyyübî ordusunu yok etmek için saldırıya geçti. Templier şövalyeleri asıl orduyu ve kralı beklemeyi ve tedbirler almayı tavsiye ettiler. Şehrin savunma görevini Salih'in Memlûklerinden Rukneddin Baybars üstlenmişti. Adamlarını kavşak noktalarına yerleştirdi sonra şehrin kapısını açık bırakarak Haçlılara şehre saldırma imkânı bıraktı. Haçlılar şehrin içine iyice daldıklarında ve kale surlarına ulaştıklarında yan caddelerden Memlûkler onların üzerine saldırdılar. Bin civarında seçkin askerlerden meydana gelen bu birlik, düşman şövalyelerini püskürttüğü gibi aralarında Comt d'Artois'ın de bulunduğu bin beş yüz civarında seçkin şövalyeyi öldürdü. Haçlılar ateşin içine düştüler, çok azı hariç kurtulan olmadı. Böylece Haçlıların öncü birliği tamamen yok oldu. Haçlılara karşı ilk zaferin kazanıldığı Mansûre bir haçlı mezarlığına döndü. Düşman Cedile'deki karargâhına çekildi. Etrafa zafer müjdeleri yollandı. Bu zafer bir dönüm noktası olan bu zaferden sonra 11 Şubat günü Louis bu yenilginin intikamını almak için yeni bir saldırıda bulundu ise de geri çekilmek zorunda kaldı. Haçlılar bundan sonra yeni saldırı yapamadılar.⁵²

Erzakın azalmasından sonra Mansûre savaşında çok sayıda süvarilerini kaybettiler, karargâhta hastalıklar yayıldı. Fransa kralı Mansûre önündeki karargâhında yaklaşık sekiz hafta kaldı. Bu süre boyunca Mısırda bir devrim olmasını halkın Eyyübî yönetimine isyan başlatmalarını bekledi.⁵³

Turanşah Dimaşk'ta sultan ilan edildikten sonra 17 Zilkade 647/ 21 Şubat 1250 tarihinde Mansûre'ye ulaştığında Salih'in vefat ettiği ilan edildi. Seceruddür işlerin sorumluluğunu Turanşah'a bıraktı. Haçlılara karşı nihai zaferi sağlayacak bir plan hazırlandı. Onun mısır'a ulaşması halkın manevi gücünü arttırdı. Memlûkler arasında da manevi havayı yükseltti. Hafif gemilerden bir donanma kurulmasını emretti. Donanma aşığı Nil'in kollarına nakledildi, çeşitli kanallara indirildi. Bu donanma

⁵¹ Makrizî, *Sülûk*, I/II, 349; Sibt İbnü'l-Cevzi, *Mir'at*, VIII/II, 774-775; Takkuş, 385-6; Runciman, III, 227; Şeşen, *Eyyübîler*, VI, 390.

⁵² Makrizî, *Sülûk*, I/II, 350-351; Runciman, III, 228; Abbâdi, s., 87; Takkuş, s., 386.

⁵³ Runciman, III, 228; Takkuş, s., 386-387.

gemileri ordu için Dimyat'tan erzak getiren Haçlı gemilerinin yollarını kesmeye başladı. Haçlılara erzak ve silah getiren elli iki parçalık gemi konvoyunu ele geçirdiler. Dimyattan gelen yardımlar kesildi. Haçlılar burada mahsur kaldılar. 7 Mart günü ablu-kayı yararak el-Mahalle gölünde bulunan Müslüman gemilerinden yedi tanesini ele geçirdiler. 15 Mart günü Müslüman donanmasıyla Haçlılara erzak ve silah taşıyan bir düşman donanması arasındaki çarpışmada Müslümanlar dokuzu harp gemisi olmak üzere otuz iki parça düşman gemisini ele geçirdiler. Açlık tehdidinin yanında dizanteri, tifüs gibi salgın hastalıklar yayılmaya başladı. Kuşatılmış duruma düşen Haçlıların hiçbir yere çıkış imkânı kalmadı. O zaman Louis bu şartlar altında Kahire'ye yürümenin imkânsız olduğunu ve Dimyat'a dönmenin de zorluğunu görünce Müslümanlarla müzakere yolunu denemekten başka çaresi kalmadı. Haçlılar Kudüs ve bazı Filistin sahil şehirlerinin kendilerine bırakılması şartıyla sulh istediler. Ancak pazarlık gücü kalmayan Haçlıların bu teklifini Turanşah kabul etmedi.⁵⁴

Haçlılar 2 Nisan'da Dimyat'a çekilmek üzere yanlarındaki malzemeleri yakmaya başladılar. Düşman Dimyat ile Mansûre arasındaki Şaramşah'a ulaştı. Müslümanlar düşmanın geri çekilmeye başladığını görünce 7 Nisan'da onları kuşattılar. Fariskur'da iki taraf arasında şiddetli çarpışmalar oldu. Memlukler özellikle Baybars burada büyük kahramanlık göstererek yirmi binden fazla savaşçıyı öldürdüler, yüz bine yakın insanı esir aldılar. IX. Louis de zincire vurularak Mansûre'ye gönderilen esirler arasındaydı. Fahreddin İbrahim b. Lokman'ın evinde hapsedildi. Onun bekçiliğini yapmak ve hizmetini görmek işine de Tavaşi Sabih b. El-Muazzamî getirildi.⁵⁵

Turanşah'ın öldürülmesinden sonra Şeceruddür'ün hükümdar olması üzerine esir Louis ile barış müzakereleri yapıldı. Dimyat'ın iadesi ve dört yüz bin dinar fidye ödenmesi karşılığında kralın ailesinin ve bütün Haçlı esirlerinin serbest bırakılması ka-

⁵⁴ Makrizî, I/II, 353-354; İbn Tağriberdi, *Nücûm*, VI, 322; Sibt İbnü'l-Cevzi, *Mir'at*, VIII/II, 778-779; Takkuş, s., 387-388; Abbâdî, s., 89; Nuveyrî, *Nihâye*, XXIX, 354.

⁵⁵ Makrizî, *Sülûk*, I/II, 356; Nuveyrî, *Nihâye*, XXIX, 355-357; İbn Tağriberdi, *Nücûm*, VI, 322-324; Takkuş, s., 388.

rarlaştırıldı. 8 Mayıs'ta serbest kalan IX. Louis ve maiyeti ülkelere gitmek üzere Mısır'dan ayrıldılar.⁵⁶

Sonuç olarak Dimyat muhasaralarının hiç birinde etkin ve kararlı bir yönetim oluşturamayan Haçlılar başarılı olamadılar. Seferlerin hepsinde etkili olan Kilisenin, seferin askeri yönüne de müdahil olması somut başarısızlıklar yanında Krallık ile anlaşmazlıklara da neden oldu. İki başlı yönetimden dolayı saldırılar zamanında yapılamadı, etkin kararlar alınamadı. Müslümanlar bu arada tahkimat yapma ve bütün birlikleri ile mücadeleye girme imkanı buldular. Geciken saldırılar ise onların hiç hesaba katmadıkları mevsim ve coğrafi şartlar sebebiyle tam bir felakete dönüştü. Arkası kesilmeyen yardımlar olmasaydı Haçlılar muhasaraları bu kadar uzatamazlardı. Düşmanın hiç bilmedikleri bir coğrafyada haksız bir savaş sürdürmesi uzayan muhasarada kendini göstermiş ve bazılarının ülkelerine dönmesine sebep olmuştur. İslam dünyasının kendi içinde kısır çekişmeleri sürdürmesi Müslümanların gücünü kırıyordu. Ancak düşmana karşı birleşme göstermeleri Haçlıların üç sefer yapsalar da eli boş ve büyük bir kayıpla dönmelerini sağladı. İslam dünyasındaki iç kavgalar ve doğudan gelen Moğol tehlikesi olmayıp bu güçlü cephe sürdürülseydi, Dimyat muhasaralarında Haçlılara öldürücü bir darbe vurulabilirdi. Runciman'ın ifadesiyle "bir tanecik akıllı ve herkesin saygı duyduğu reisin" olmadığı Haçlılar, Dimyat muhasarasından ağır kayıplar ve hezimetle dönerken, Müslümanlar gösterdikleri birlik sayesinde Mısır'dan ve İslam coğrafyasından bir tehlikeyi daha uzaklaştırmış oldular.

⁵⁶ Makrîzî, *Sülûk*, I/II, 363.